

OPONENTSKÝ POSUDEK

Autor: MUDr. Martin Bortlík, PhD

Pracoviště: Univerzita Karlova, 1.lékařská fakulta

Habilitační práce

Praha 2018

Název práce: Biologická terapie idiopatických střevních zánětů

Rozsah práce a dokumentace

Předložená habilitační práce má 70 stran textu včetně seznamu citací vlastních publikovaných prací, které představují 13 samostatných textových stran. Autor rozdělil práci na 5 kapitol obecných a tři samostatné kapitoly obsahující abstrakta autorových originálních prací s komentářem a seznamem citací. Devátá závěrečná kapitola se pokouší o nelehké stručné zhodnocení současného postavení biologické terapie v léčbě idiopatických střevních zánětů. Následuje souhrn zkratk (kap.10), poděkování (kap.11) a seznam literatury (kap.12). Připojeny jsou formou přílohy 4 autorovy originální práce:

Infliximab trough leveles may predict sustained response to infliximab in patients with Crohn´s disease

Discontinuation of anti-tumor necrosis factor therapy in inflammatory bowel disease patients: a prosepctive observation

Pregnancy and newborn outcome of mothers with inflammatory bowel diseases exposed to anti-TNF- α therapy during pregnancy: three-center stuty

Impact of anti-tumor necrosis facto alpha antibodies administrated to pregnant women with inflammatory bowel disease on long-term outcome of exposed children

Zpracování rématu s ohledem na dosavadní stav dané problematiky

2.1 Charakteristika IBD

Autor uvádí tzv. západovýchodní gradient IBD (citace 3), ovšem podle studie EpiCom (Burish J, Gut 2014,63(4):588-597) se aktuálně jeví výskyt IBD ve východních zemích téměř shodný se západní Evropou, přičemž Maďarsko vyčnívá incidencí až 23/100 000/rok (Burish J., JCC 2014,8(8):811-818). Je však třeba vzít v úvahu, že řada údajů z oblasti východní Evropy a postkomunistických zemí nemusí být úplná, což patrně platí pro nejnižší prevalenci IBD v Rumunsku v rámci Evropy.

V rámci významu genetické predispozice pro IBD autor uvádí, že bylo identifikováno více než 200 genetických polymorfismů vztahujících se k IBD. Poslední metaanalýzy z roku 2014 jich udávají

nejméně 240 (Liu JZ, *Clin Gastroenterol* 2014, 28(3):373-386) a dalších minimálně 7 bylo identifikováno v roce 2018 (Hong M, *JCC* 2018,12(6):730-741). Ve výčtu genů asociovaných s IBD by bylo možné využít přehledové práce Ambrůzové (Ambrůzová B, *Vnitřní lék* 2012, 58(4):291-298) obsahující přesný soubor konkrétních mechanismů imunitní odpovědi v možné imunopatogeneze IBD. Autor upozorňuje, že tradiční paradigma patogeneze IBD ve smyslu Th1, Th2 lymfocytů je do značné míry překonán a zdůrazňuje podíl Th17 lymfocytů. Je však vhodné připomenout, že s vědomím určitého zjednodušení největší roli v imunopatogeneze UC sehrávají ILC-2 a Th9, zatímco při CD Th1 a Th17 (Krejsek J, *Imunologie člověka, Garamon* 2017:273-274).

Na str.17 v odstavci o mimostřevních projevech uvádí autor jejich výskyt až ve 40% případů. Podle posledních ECCO guidelines 2016 (Harbord M, *JCC* 2016,10(3):239-254) se tento údaj posunul na 50% a změnil se rovněž jejich výčet. Hovoříme-li o mimostřevních projevech může být zavádějící použít formulace „...zbylé koincidující choroby...“, neboť ty nevnímáme jako mimostřevní manifestaci.

2.2. Konvenční terapie IBD

V odstavci o **glukokortikoidech** je popsán jejich protizánětlivý efekt s podmínkou vazby na cytoplazmatický glukokortikoidový receptor. Je vhodné poznamenat, že protizánětlivá aktivita je propojena s aktivitou imunomodulační a vedle genomového mechanismu se uplatňuje také princip negenomového účinku (Stahn C, *Nat Clin Pract Rheumatol* 2008,4(10):525-533), což je z klinického hlediska významné při volbě dávkování.

V odstavci o **imunosupresivech** je vhodné připomenout, že zatímco gastroenterologie řadí metotrexát mezi imunosupresiva, tak revmatologie a hlavně imunologie jej to kategorie již neřadí, ale považují metotrexát za součást skupiny DMARD – chorobu modifikující syntetické léky (Krejsek J, *Imunologie člověka, Garamon* 2018, Pavelka K, *Farmakoterapie revmatikých onemocnění. Maxdorf, 2017:50-63*).

V odstavci o **enterální výživě** považují za vhodné zmínit její imunomodulační roli a dále zásadní úlohu v terapii pacientů s CD neodpovídající na konvenční farmakoterapeutické postupy a limitací možností chirurgické léčby a to zejména ve skupině nemocných se syndromem krátkého střeva. Zde jsou totiž klíčovým léčebným postupem (Forbes A, *Clin Nutr* 2017,36:321-347).

3. Biologická léčba idiopatických střevních zánětů

Autor ve výčtu biologických preparátů uvádí hormony, vakcíny, růstové látky, látky enzymatické povahy, koagulační faktory a monoklonální protilátky. Považoval bych za vhodné zdůraznit, že obvyklá definice podle FDA se může lišit u jiných autorů (Ardizzone S, *J Intern Med* 2002, 252:475-496, Sands BE, *Inflamm Bowel Dis* 1997,3:95-113, Zbořil V, *Idiopatické střevní záněty, MF Aeskulap* 2018:395-363).

V podkapitole **4.3 Protilátky proti interleukinům** uvádí autor terapii **ustekinumabem**. Jestliže v případě anti-TNF protilátek uvádí základní klinické studie, bylo by vhodné zmínit v případě ustekinumabu studie UNITi-1,2 a IM-UNITI (Rutgeerts P, *11th Congress of ECCO, Amsterdam* 2016, Feagen B. *ACG* 2015, Sandborn W, *Gastroenterology* 2016, 150(4 Suppl.1:S157-S158). Autor tyto studie zmiňuje až v odstavci **Nová biologika** na str.28. Zařazení je otázkou volby v rámci didaktického členění textu.

Ve výčtu biologik, která jsou těsně před uvedením do klinické praxe by měl být uveden **tofacitinib** – inhibitor Janusových kináz 1,2, který již disponuje výsledku studií OCTAVE 1,2 a OCTAVE SUSTAIN v indikaci ulcerózní kolitidy. Rozhodně bych navrhoval zmínit tofacitinib v odstavci **Nová biologika** na str.28.

V kap.5.1. **Biologická léčba CD** uvádí autor, že infliximab je jedinou látkou, u níž byly provedeny studie primárně zaměřené na léčbu perianální choroby. Faktem je, že ACCENT II hodnotila uzávěr píštělí v iniciační fázi léčby v 55%, ovšem jednalo se pouze o 17 ze 33 případů a součástí hodnocení nebyla efektivita u simplexních píštělí. Ve studiích s adalimumabem CLASSIC-1, GAIN a CHARM bylo sledování uzávěru nebo snížení sekrece z píštělí součástí primárního cíle indukční terapie a vyhojení píštělí sekundárním cílem léčby. Přitom hodnocených případů bylo podstatně více než u infliximabu (CLASSIC-1 32/299, GAIN 45/325 a CHARM 117/778). Menší počet pacientů s perianální chorobou provázenou píštělemi byl vyhodnocen také při léčbě vedolizumabem (*Sandborn, WJ. : N Engl J Med 2013; 369:711-21*).

V odstavci **Kombinovaná terapie vs.monoterapie** autor uvádí na str.27, že “kombinace adalimumabu a imunosupresiva je efektivní v indukční fázi terapie CN...”. Závěry studií DIAMOND (*Matsumoto T, JCC 2016,26:1259-1266*) a REACT (*Khanna R, Lancet 2015,386:1825-1834*) však neprokázaly žádné zlepšení prognózy pacientů s CD při kombinaci adalimumabu s thiopuriny.

V kap.5.2. **Biologická léčba UC** nazval autor odstavec na str.29 Kortikorefrakterní a kortikodependentní UC. Precizně a přitom stručně v něm zpracoval otázky řešení steroidní dependence a refrakternosti z hlediska možností biologické léčby, nicméně bych považoval za vhodné úvodem v krátkosti definovat vlastní problematiku obsaženou v názvu celého odstavce (*např. Lukáš M, Galén 1998:254, Reinisch W, Lancet 1995, 351:389, Munkholm P, Gut 1994,35:360-362*).

V odstavci **Akutní těžká ataka UC (tzv.záchranná terapie)** zmínil autor prioritní práci Järnerota (citace 73) a dale přesunul zájem k otázkám dávkování infliximabu při fulminantním průběhu UC. Zvážil bych uvést alespoň některou z dalších prací (*Sriram PV 2004, Probert CS 2003, Gustavsson E 2007*), které doplňují pohled na složitost této problematiky. Optimální by patrně mohla být studie u 211 hospitalizovaných (*Sjöberg M, Aliment Pharmacol Ther 2013,38:377-387*).

6. Optimalizace biologické terapie: farmakokinetické monitorování

Autor v podkapitole **6.2.Komentář** využil bohatých zkušeností, které má na poli optimalizaci biologické léčby z hlediska monitorování farmakokinetiky, velmi přehledně shrnul a zhodnotil současnou kontroverzi otázek reaktivního a proaktivního monitorování hladin biologik a jejich protilátek. O významu jeho vlastní práce svědčí také **Seznam citací článku (kapitola 6.3)** obsahující 96 položek.

7. Ukončení biologické terapie

Autor se chopil vysoce aktuálního tématu, neopomněl, že mezi důvody cíleného ukončení efektivní biologické terapie mohou, bohužel, sehrát určitou roli také ekonomické faktory. Tématika je zpracována přehledně a s plným, vyčerpávajícím respektem k literatuře dostupné v době publikace této práce. Je namístě podotknout, že práci citují autoři, jejichž názory jsou dnes základem hodnocení této problematiky v celosvětovém měřítku (*Molander P, Scand J Gastroenterol 2017,52(3):284-290*).

8. Speciální situace: gravidita

Hlavní autor originální práce z roku 2013 ve svém **Komentáři** k ní (**kapitola 8.3**) neopomněl žádný z podstatných ukazatelů, které v mezidobí do jeho habilitační práce zaznamenaly posun. Oceňuji, že většinu odstavců opatřil v nadpise otazníkem, neboť bezpečnost biologické terapie v těhotenství, pokračování v průběhu zejména třetího trimestru jakož i problém zahájení biologické léčby v době

gravidity nám předkládají v současnosti skutečně více otázek než odpovědí. Je velmi dobré, že zmínil rozdíly v přístupu evropských a severoamerických doporučení (str.61) a celou kapitolu uzavřel závěry Pracovní skupiny pro IBD pro Českou republiku.

Vhodnost použitých metod a postupů

Ve třech originálních pracích bylo použito standardních metodik a postupů, o čemž svědčí i množství a kvalita citací těchto prací (96 citací u první práce, 9 u druhé práce a 23 citací práce třetí).

Kvalita docílených výsledků, měření a pozorování

Získané výsledky originálních prací představují podstatný přínos v dané tématice, což dosvědčují jednak odborné časopisy, které práce k publikaci přijaly a jednak již zmíněné citace.

Náležitost statistického zpracování výsledků a vhodnosti jejich prezentace

Jak zpracování výsledků originálních prací, tak i jejich prezentace i následný komentář autora v časovém odstupu od vlastní publikace svědčí pro jeho zkušenosti v problematice idiopatických střevních zánětů.

Rozbor výsledků v porovnání se současným stavem znalostí

Autor habilitační práce v komentářích připojených k originálním pracím osvědčil jak svůj přehled ve vývoji problematiky tak i vhodný futurologický nadhled.

Závěr

Mnou uvedené připomínky a komentáře nebrání přijetí práce v předložené formě. Na jejím základě doporučuji udělit titul docent pro obor vnitřní lékařství.

V Brně dne 10.12.2018

doc. MUDr. Vladimír Zbořil, CSc

